

Åjtte, Svenskt Fjäll- och Same-museum, invigdes i somras i Jokkmokk. Det har nog de flesta hört talas om. Vad de flesta däremot inte vet är att Åjtte har ett bibliotek, öppet för allmänheten. Här lättar museets bibliotekarie på förlåten och berättar om dess historia och nuvarande tillstånd.

ÅJTTE och dess bibliotek

Åjtte är det samiska ordet för härbre, förrådsbod. Åjtte är också det namn som valts för det nya museum som invigts i Jokkmokk nu i sommar.

Bakgrunden till Åjttes tillkomst är att man för ett tiotal år sedan, då den intensiva vattenkraftutbyggnaden i Lule älvar närmade sig sin fullbordning, fann att Jokkmokk måste tillföras nya näringar. Det låg då nära till hands att satsa på en profilering av Jokkmokk som den stora fjällkommunen. I de ursprungliga planerna hade man tänkt sig ett fjällmuseum som kärna i denna satsning, sammanbyggt med institutioner som länsstyrelsens fjällnhet, sameskolstyrelsen och rennäringsadministrationen för hela landet. Planer fanns också på att ge det trångbodda kommunbiblioteket nya lokaler i anslutning till museet, men ingen av dessa integrationsplaner förverkligades. Sameskolstyrelsen lokaliserades visserligen till Jokkmokk efter regeringsbeslut 1980, men placerades i likhet med fjällnheten i en annan byggnad.

Sålunda finns i Jokkmokk idag såväl kommunbibliotek som sameskolstyrelse, rennäringsenhet och fjällnhet på promenadavstånd från Åjtte, och tvärs över gatan ligger Samernas folkhögskola. Avstånden är förvisso små, men dock tillräckligt stora för att göra en integrering av text biblioteksverksamheten omöjlig. Och rennäringsadministrationen sorterar av gammal hävd under lantbruksstyrelsen i Jönköping.

Kärnan i museitanken har dock bibehållits, nämligen att Åjtte skall vara dels ett specialmuseum för den svenska fjällvärldens natur och kultur, dels huvudmuseum för den samiska kulturen i Sverige. Verksamheten skall genomsyras av en ekologisk grundsyn, där även

kulturens yttringar tolkas utifrån de förutsättningar naturen givit. Denna grundsyn skall också avspeglas i museets publika verksamhet, som så småningom alltmer kommer att förläggas utanför museets väggar.

Jokkmoks kommun, Svenska Samernas Riksförbund, Riksorganisationen Same Ätnam är tillsammans med staten och landstinget stiftare till Åjtte, som alltså är en stiftelse. Finansieringen sker huvudsakligen genom att Vattenfall upphört med de skuristtappningarna i Stora sjöfallet och istället bidrar med motsvarande värde i reda pengar.

Museets fullständiga namn — Åjtte, Svenskt Fjäll- och Samemuseum — antyder att det är en fråga om två museer i ett. Nu är det inte så enkelt. Åjtte består nämligen av fem avdelningar, så det som kallas samiskt huvudmuseum är i praktiken en av dessa fem avdelningar. Övriga avdelningar är: kansliavd, informationsavd, forsknings- och dokumentationsavd och utställningsavd. Inför invigningen har den publika delen prioriterats starkt, vilket lett till att utställningsverksamheten förbrukat stora resurser på på övrig verksamhets kostnad. Det är inte det lättaste att bygga upp ett samiskt huvudmuseum under sådana förhållanden.

Åjtte har också egen förlagsverksamhet, med utgivning av i första hand småskrifter med populärvetenskaplig inriktning. Museets primärforskning kommer att redovisas i en större monografiserie, med undantag för den del av den naturvetenskapliga forskningen som publiceras i facktidsskrifter. Samiska avdelningen har dessutom en egen rapportserie för samisk forskning.

Tjänsten som bibliotekarie sorterar under den samiska avdelningen, eftersom tyngdpunkten i bokbeståndet skall ligga på litteratur med anknytning till samisk kultur. Verksamhetsbeskrivningen för biblioteket lyder:

I fjällmuseets bibliotek bör man sträva efter att sammanföra den litteratur som finns dels om den närmaste fjällregionen, dels om fjällens och angränsande områdens natur- och kulturhistoria generellt. En särställning inias här av den samiska avdelningen, där målet bör vara att samla en så heltäckande litteratur som möjligt om den samiska kulturen liksom av samer författade skrifter, antingen genom att förvärva själva litteraturen eller genom att registrera vilken sådan litteratur som finns och var den kan sökas. En sådan verksamhet kräver kunskaper i samiska språk och det är därför nödvändigt att bibliotekarien har denna kompetens. Bibliotekarien förutsätts dessutom ha ansvaret för biblioteket i dess helhet.

(ur Svenskt fjällmuseum, Luleå 1981)

En logisk utveckling av den beskrivna uppgiften för Åjttes bibliotek skulle vara att inom ramen för detta samiska huvudmuseum, beläget i kärnan av det samiska bosättningsområdet, ge biblioteket status av ansvarsbibliotek för samisk litteratur. En dylik uppgift kräver naturligtvis utökade resurser, men jag förmodar att det inte saknas intressenter för en sådan satsning. Första steget skulle då vara att inrätta ytterligare en bibliotekarietjänst, helt ägnad åt samisk litteratur. Som det är idag, med en enda bibliotekarietjänst ansvarande för litteraturförsörjningen till institutionens alla intresseområden, kommer det, oavsett vem det är som innehar

tjänsten, alltid att vara vissa uppgifter som prioriteras på andras bekostnad. Vilka uppgifter det är som halkar efter är i hög grad beroende av bibliotekariens kompetens. Den "ickesamiske" tenderar — av naturliga skäl — att lägga ner för lite arbete på den samiskspråkiga litteraturen, medan man kan tänka sig att den samiske lätt tenderar att lägga ner så stor andel av arbetstiden på samisk litteratur att övriga ansvarsområden försummas. Och även om man finge den fulländade och allomfattande bibliotekarien till tjänsten skulle problemet kvarstå; tiden skulle inte räcka till för den service biblioteket är avsett att tillhandahålla.

Idag finns tyvärr ingen bibliotekarie med samisk kompetens tillgänglig i Sverige. Tidigast 1991 kommer det att finnas en sådan. Till våren 1990 börjar man tillämpa en samisk kvot vid intagningen till utbildningen i Umeå, men redan denna höst finns BHS-elever med samisk bakgrund. Det viktigaste är dock, som jag ser det, att den person som skall ansvara för samiskspråkig litteratur behärskar samiska gott i såväl tal som skrift.

Museets bibliotekarietjänst innehas idag av en "vanlig" bibliotekarie, dvs undertecknad. För att i någon mån reducera min bristande kompetens kommer jag att delta i den 20 p-kurs i lulesamiska som Umeå universitet anordnar i Jokkmokk under vintern. Lulesamiskan, som har sitt kärnområde just i Jokkmokk, skiljer sig markant från tex sydsamiskan. Samiskan är m o inte ett språk, utan ett antal dialekter, som dessutom var för sig har en vacklande ortografi.

Utgivningen av samiskspråkig litteratur är nu inte mer omfattande än att man inom några år bör kunna ta skadan igen, i synnerhet som vi då kommer att ha tillgång till en databaserad samisk bibliografi (mer om detta i DIK-forum nr 13, s 12—13).

Tyvärr har Åjttes bibliotek ännu inte tillgång till någon databas alls, men sedan ett halvår finns en persondator, och inom kort kommer vi att ha en uppringd förbindelse med LIBRIS. Så småningom kommer även kortkatalogen att läggas över på ett dataregister, men eftersom man nu på länsbiblioteket i Luleå är i startgroparna med en databas över länets lokalsamlingar ligger vi lågt på den punkten. Ett problem i detta sammanhang är de samiska skrivtecknen.

Biblioteket är beläget i det övre planet av den rektangulära byggnad som rymmer museets arbetslokaler. Arbetsrummen ligger på detta plan längs ytterväggarna, och omgärdar de 120 kvm som är museets bibliotek. Biblioteka-

riens arbetsrum ligger mitt för ena långsidan. Läsplatser finns, förutom i själva biblioteket, i två angränsande mindre rum för gästforskare, varav det ena är utrustat för avlyssning av ljudupptagningar. Härutöver finns ett låst rum för värdelitteratur och ett bok- och tidskriftsmagasin i källaren. Någon ordnad kartsamling finns inte idag, men nere i fjällinformationen finner man en aktuell uppsättning kartor som täcker hela fjällkedjan och en del av inlandet. Vad beträffar äldre kartor och annat arkivmaterial är det tyvärr så att vi ännu i skrivande stund inte har någon arkivarie i huset. För arkivets del vore det mycket värt att få tillgång till en kunnig konsult som kunde — som det så vackert heter — starta upp arkivet i rätt ända från början.

Stommen i bokbeståndet är den litteratur som funnits i det "gamla" Jokkmokks museum. Under Åjttes uppbyggnadsskede har ett Stockholmsantikvariat haft fria händer att förse museet med lapponica, så biblioteket är idag väl försett med äldre etnografisk litteratur rörande samer. Till detta kommer dubletter och utgallrad litteratur från museer och andra institutioner rörande bla geologi, geografi och skogsbotanik. Jag tar tillfället i akt att här tacka för alla de bokgävor museet fått genom åren. En speciell svårighet är att fylla ut de luckor som finns bland bibliotekens årsböcker och tidskrifter. Vi har t ex inte ens någon komplett svit av Samefolket, och eftersom inte kommunbiblioteket sparat sina äldre tidskriftsårgångar är bristerna allvarliga. Åjttes bibliotek mottager sålunda tacksam utgallrade tidskrifter och årsböcker från bibliotek och enskilda.

Inköpen sker på flera olika vägar. Nyutkommen samisk litteratur tillhandahålls av bokförlaget Sámi Girjjit (= samiska böcker) i Jokkmokk. Sámi Girjjit förmedlar även böcker som andra förlag givit ut på samiska. I regel köper vi ett ex av varje samisk bok till biblioteket och ett ex till den läshörna som finns i anslutning till utställningarna. Från sambindningslistorna beställs relativt få titlar. Bidragande orsaker till detta är att väntetiden är så lång och att

katalogiseringen ofta är så undermålig att kortsatsen måste skrivas om. Merparten av den nytvorkomna litteraturen köps direkt från förlagen, med undantag för den utomnordiska som oftast köps genom Fritzes bokhandel. Äldre litteratur köps från antikvariat runt om i landet.

Antalet tidskrifter uppgår till ett drygt hundratal. Den samiska periodican återfinns i den samiska avdelningens mötesrum. Även i ovan nämnda läshörna finns ett antal tidskrifter; f n ca 25 titlar. I stort sett alla mer populära tidskrifter saknas i museet, men de mest efterfrågade återfinns i regel på kommunbiblioteket.

ett gott förhållande råder mellan de båda biblioteken, men de resurser som idag står kommunbiblioteket till buds är sorgligt små.

Lokalerna saknar såväl utrymme för beståndstillväxt som acceptabla arbetsutrymmen. Kommunens enda bibliotekarie har en omöjlig uppgift i att ge den service som föreskrives. Verksamheten är nu föremål för översyn, och det är bara att innerligt hoppas att den utredning som föreligger leder till ett närmare mot en standard som i centrala delar av landet inte länge ansetts självskrivna. Kommunbiblioteket har inte öppet mer än 20 timmar per vecka. Åjttes bibliotek är tillgängligt varje vardag mellan nio och fyra. Biblioteket nås enklast genom att man säger till någon av museivårdarna i receptionen vid huvudentrén. Har man ett något vidlyftigare ärende gör man klokt i att ringa någon dag i förväg. Jag har då större möjligheter att gräva fram det önskade — i synnerhet som merparten av litteraturen ännu är okatalogiserad. Det var först 1986 som katalogiseringen av beståndet påbörjades, och de omfattande nyförvärven gör denna syssla till ett formligt sisyfosarbete. Så, för ditt eget bästa, ring mig först. Direktnumret är: 0971-17024. Välkommen till Jokkmokk och Åjtte!

CARL-HENRIK BERG

Åjtte-tecken från en samisk trolltrumma.